

CEĻĀ UZ PĒTĪJUMOS BALSTĪTU RĪCĪBPOLITIKU

Lai attīstītu pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanas kultūru, 2019. gada 11. februārī Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) sadarbībā ar Saeimas Analītisko dienestu rīkoja konferenci “Demogrāfiskie izaicinājumi: no zināšanām uz rīcību!”. Tajā piedalījās Saeimas deputāti, demogrāfijas un aktīvās novecošanās jomu pētnieki, valsts institūciju pārstāvji, žurnālisti un citi interesenti.

Demogrāfijas jautājumu un aktīvās novecošanās problemātikas izpētei dažādu Latvijas sociālo un humanitāro zinātņu nozaru pētnieki ir pievērsušies jau ilgstoši un uzkrājuši gan datus, gan nozīmīgu šo procesu analītisko kompetenci. Tomēr nereti pētījumu dati un rezultāti ir palikuši vien akadēmisko diskusiju lokā un nav pilnībā attīstīts potenciāls radīt ietekmi uz rīcībpolitiku (*policy impact*) jeb pielietošanu, veidojot rīcībpolitiku un pieņemot lēmumus. Pastāv arī liela plaša starp zinātniekiem, kuri par saviem pētniecības rezultātiem veiksmīgi komunicē ar politikas veidotājiem un tiem zinātniekiem, kuri ar saviem pētnieciskajiem rezultātiem nesasniedz politikas veidotājus.

Starptautiskajā zinātniskajā vidē bieži tiek runāts par dažādām “ietekmēm”. Viens no pasaulē attīstītākajiem šajā jomā ir Lielbritānijas Pētniecības izcilības ietvars (*Research Excellence Framework*), kurā ietekmes jēdziens tiek definēts kā ārpus akadēmiskās ietekmes efekts, izmaiņas vai pievienota vērtība ekonomikai, sabiedrībai, kultūrai, rīcībpolitikai, pakalpojumiem, veselībai, videi vai cilvēku dzīves kvalitātei. Pētniekiem, izvēloties pētniecības virzienu, un pētniecības finansētājiem, ieguldot sabiedrības resursus, būtu nepieciešams pēc iespējas agrākā pētniecības stadijā apsvērt, no kurām aktivitātēm vai projektiem rodas vislielākā pievienotā

vērtība. Dažādu ietekmju vērtēšanas kritēriji, līdzīgi kā Eiropas Savienības pētniecības un inovāciju programmas “Apvārsnis 2020” projektu konkursos, ieviesti arī Latvijā — Fundamentālo un lietišķo pētījumu programmās un Valsts pētījumu programmās. 2018. gadā izsludinātajā Valsts pētījumu programmā “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai” rīcībpolitikas ietekme ir īpaši izcelta kā viens no programmas horizontālajiem uzdevumiem.

Šobrīd Latvijā tikai atsevišķos gadījumos tiek izmantota prakse pasūtīt un izmantot zinātnisku pētījumu rezultātus par pamatu rīcībpolitiku veidošanai un, it īpaši, lēmumu pieņemšanai. Ar jēdzienu “rīcībpolitikas ietekme” visbiežāk tiek saprasta konkrēta politikas plānošanas dokumenta vai tiesību akta projekta izvērtēšana. Tomēr šis jēdziens ir interpretējams krietni plašāk. Rīcībpolitikas ietekmes veidošana attiecas gan uz rīcībpolitiku veidotājiem, gan rīcībpolitiku īstenotājiem, piemēram, valsts institūcijām un pašvaldībām, kā arī uz politisko lēmumu pieņēmējiem. Konference “Demogrāfijas izaicinājumi: no zināšanām uz rīcību!” ir spilgts piemērs tam, kā praktiski izplatīt pētniecības rezultātus konkrētai lēmumu pieņēmēju grupai — Saeimas deputātiem. Konference notika Eiropas Komisijas (EK) Kopīgās pētniecības centra (*Joint Research Centre* — JRC) konferenču sērijas “Zinātne satiekas ar parlamentiem — zinātne satiekas ar reģioniem” ietvaros. Līdzīgas konferences jau vairākus gadus tiek rīkotas arī Eiropas Parlamentā. Šogad pirmo reizi EK piedāvāja dalībvalstīm pieteikties rīkot šādas konferences, ļaujot izvēlēties vienu no piecām tēmām. Konkursā tika pieteikti vairāk nekā 80 projekti, no kuriem IZM piedāvājums bija viens

no 28 izvēlētajiem projektiem, kas saņēma EK atbalstu. No EK piedāvātajiem pieciem konferences tēmu priekšlikumiem Latvijas konferencei izvēlēta tēma “Demogrāfija un migrācija”.

Pirmajā konferences daļā Latvijas Universitātes profesors un Eiropas izglītības ekonomikas eksperts tīkla dalībnieks, profesors Mihails Hazans iepazīstināja ar demogrāfijas tendencēm, sniedzot ieskatu par emigrāciju, remigrāciju, dzimstību, darba tirgu, kā arī sabiedrības izglītību un veselību. Diskusijā par šiem jautājumiem piedalījās Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas pētījumu centra direktore asoc. prof. Inta Mieriņa, Aldis Austers, Dr. Ilmārs Mežs, Jānis Kreilis, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) pētniece Olga Rastrigina un Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktors Arnis Kaktiņš. Īpašu uzmanību konferences dalībnieku vidū izpelnījās SKDS vadītāja teiktais, ka patlaban emigrēt no Latvijas gatavi 15% valstspiederīgo. Galvenais iemesls vēlmei aizbraukt tiek minēts ne tikai ienākumu līmenis, bet arī kolektīvā sajūta, dzīvojot Latvijā. Kopš 2008. gada SKDS katru mēnesi veic iedzīvotāju aptauju, vaicājot, vai, viņuprāt, Latvijā situācija kopumā attīstās “pareizā vai nepareizā virzienā”? Rezultāti liecināja, ka puse iedzīvotāju uzskata, ka lietas neattīstās pareizajā virzienā. 2017. gadā 18% jeb gandrīz katrs piektais respondents atzina, ka esošā situācija kopumā nav laba valsts attīstības perspektīvai.

Otra pasākuma daļa bija veltīta tēmai “Aktīvā novecošanās”, lai rosinātu pievērst uzmanību darbaspēka trūkuma radīto izaicinājumu risināšanai, aktivizējot seniorus, vienlaikus uzlabojot šīs sabiedrības grupas dzīves kvalitāti. Ieskatu par aktīvo novecošanos kopumā un Latvijas sniegumu šajā jomā sniedza Aktīvās novecošanās indeksa veidotājs, Oksfordas universitātes pētnieks un Londonas Ekonomikas augstskolas profesors Ašgars Zaidi (*Asghar Zaidi*). Viņš ieskicēja ieguvumus no aktīvās novecošanās pieejas

izmantošanas politikas veidošanā, kā arī izklāstīja par Aktīvās novecošanās indeksu un Latvijas sekmēm visos četros indeksa pilāros. Tika iezīmēta Latvijas pozīcija salīdzinošā kontekstā, izmantojot jaunākos pieejamos datus, kā arī no tiem izrietošas rekomendācijas: veicināt vecāku cilvēku sabiedrisko iesaisti, adekvātu ienākumu līmeni, piedāvāt mūžizglītības iespējas un uzlabot fiziskās drošības sajūtu, kā arī palielināt informāciju un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu vecākai paaudzei. Paneļa diskusijā politikas veidotājus pārstāvēja Labklājības ministrijas Darba tirgus politikas departamenta direktors Imants Lipskis, bet no akadēmiskās kopienas piedalījās Rīgas Stradiņa universitātes Sabiedrības veselības institūta vadītāja profesore Gunta Lazdāne un asociētais profesors Ivars Vanadziņš, kā arī profesors A. Zaidi.

Pasākuma trešajā daļā — politikas veidotāju diskusijā — žurnālists Gundars Rēders aktualizēja Artura Krišjāņa Kariņa valdības deklarācijā iekļautās prioritātes demogrāfijas jautājumos. Ministru prezidenta padomnieks demogrāfijas politikas jautājumos Imants Parādnieks pamatoja šo aktivitāšu nepieciešamību un iezīmēja, kā tiks panākta to īstenošana. Savukārt ekspremjers un Saeimas opozīcijas deputāts Māris Kučinskis stāstīja par opozīcijas piedāvājumu sociālās politikas jomā un norādīja uz iespējamām problēmām, ar ko varētu saskarties jaunā valdība, pildot deklarācijas solījumus. Labklājības ministrijas Valsts sekretārs Ingus Allīks akcentēja esošos sociālās politikas instrumentus un aktualizēja nepieciešamību pēc jauniem instrumentiem demogrāfijas mērķu sasniegšanai, lai uzlabotu demogrāfisko situāciju valstī. Diskusijā aktīvi piedalījās arī citi auditorijā esošie Saeimas deputāti.

Konferencē OECD eksperte Olga Rastrigina iepazīstināja arī ar OECD nodokļu-pabalstu kalkulatoru, ar kura palīdzību, ievadot dažādus parametrus, var atrast atbildes uz tādiem jautājumiem kā “Cik dāsni pabalsti pieejami ģimenēm ar bērniem?”, “Vai pa-

balsti novērs ienākumu nabadzību?” un “Vai pabalsti adekvāti pasargā ģimenes no negaidīti zaudēta darba?”. Savukārt EK Kopīgās pētniecības centra Sabiedrības un migrācijas lietu pētniece Dr. Mihaela Potančokova (*Michaela Potančokova*) uzsvēra nepieciešamību domāt par vecumu kā atlikušo kvalitātīvo gadu skaitu līdz mūža beigām, nevis konkrētu gadu skaitu. Viņasprāt, dažādi sociālās politikas instrumenti būtu jāizmanto nevis tādēļ, ka persona ir sasniegusi noteiktu gadu skaitu, bet gan ņemot vērā virkni faktoru, piemēram, veselības stāvokli. Tāpat tika akcentēta lielā atšķirība starp vīriešu un sieviešu mūža ilgumu Latvijā.

Vērtējot konferenci kopumā — gan lēmumu pieņēmējiem, gan pētniekiem būtu jādomā par konkrētiem sadarbības principiem un zinātnisko pētījumu rezultātu integrēšanu politikas veidošanas procesā. Lai to veicinātu, IZM ir sagatavojusi tehnisko specifikāciju EK Kopīgās pētniecības centra pasūtītam pētījumam par to, kā attīstīt zināšanās balstītu lēmumu pieņemšanu Saeimas kontekstā.

Pētījumā tiks apskatīta situācija gan no pierādījumu pieprasījuma (Saeimas), gan piedāvājuma (pētnieku) puses. Šajā kontekstā būtiski ir ņemt vērā, ka zināšanu pārnese ne vienmēr notiek lineāri un tiešā veidā, bet var aptvert arī dažādas organizācijas jeb “zināšanu brokerus”, kas var darboties kā zināšanu pārneses nodrošinātāji, piemēram, Saeimas Analītiskais dienests, augstskolu komunikācijas nodaļas, domnīcas un citi.

Šai konferencē ir izdevies ne tikai spert soļus pretī tam, lai kļiedētu publiskajā telpā cirkulējošos mītus demogrāfijas un migrācijas jautājumos, bet izdevies arī veicināt politikas veidotāju uzticību zinātniekiem un iedrošināt pētniekus domāt par politikas veidotājiem kā vienu no primārajām mērķauditorijām, kuru iepazīstināt ar veikto pētījumu rezultātiem.

Aleksandrs Blūms

Izglītības un zinātnes ministrijas
Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju
departamenta nozares eksperts